

הרב ישראל משה בלוי
כולל זכרון קלם, בני ברק

בקביעת יום הפורים בשכונת אחיסמך בעיר לוד

ע"ב הביא דברי רב משה גאון ותמה מדוע בהוצל קראו ב' הימים.

אלא דיעויין בחי' הרמב"ן ריש מגילה דמביא בשם הגאונים דמספק אין קוראים רק ב"ד משום דאזלינן בתר רוב העולם, חוץ מטבריה שיש ספק על החומה, וכן חוץ ממקום שיש מחלוקת על מקום מסויים אם יש מסורת שהיא מוקפת או לא, שיש אומרים שמסורת בידם שהעיר מוקפת מזמן יהושע, ויש המכחישים, וזה היה הספק בהוצל, ובטבריה לס"ד דהגמ', ומבואר דנקט בדעת הגאונים דהיכי דיש ספק במסורת וכגון שנחלקו בקבלה שבידם על עיר אחת אם יש עליה מסורת שהיתה מוקפת מימות יהושע ג"כ קורין בב' הימים.

איברא דהרמב"ן מצדד שם דיתכן דגם בטבריה שיש ספק בדין החומה, או היכי דיש ספק מסויים אם היתה מוקפת ג"כ מדינא קורין רק ב"ד, ומה שקראו בטבריה גם בט"ו היה ממדת חסידות, וכ' בזה ב' טעמים דיתכן לפטור מקום מסופק מט"ו גם כשהספק בחומה, או בספק בקבלה שבידם, או משום ספק דרבנן לקולא, ומחמת זה בעצם היה מקום מסופק פטור מב' הימים, אלא דא"א לפוטרו מב' הימים דזה ממ"נ חייב לכן קורין ב"ד, ואח"כ בט"ו פטור משום ספק דרבנן לקולא, וממדת חסידות קורין גם בט"ו.

או דמדין רוב יש לדון דחייב ב"ד כרוב העולם, וט"ו רק מדת חסידות, ונ"מ בין הטעמים כתב שם אם מברך ב"ד, דאם משום ספק דרבנן, אינו מברך ב"ד, ואם משום רוב מברך.

ויעויין גם בחי' הרשב"א מגילה ה' ע"ב שם מביא דעת הגאונים דבספק אין קוראים ב"ד משום דאזלינן בתר רוב העולם, ומה שקראו בטבריה בהו"א של הגמ' דהיה ספק אם מוקפת, וכן בהוצל מספק מוקף, הוא משום

א. מתנ"י מגילה ב' ע"א, כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו, כפרים ועיירות גדולות קורין ב"ד.

ובגמ' מגילה ב' ע"ב, דאמר ר' יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו נדון כדרך, ועד כמה אמר ר' ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא כמחמתן לטבריא מיל, ובגמ' ג' ע"ב, תנא סמוך אע"פ שאינו נראה, נראה אע"פ שאינו סמוך.

דברי הש"ס בדין מקום מסופק

ובגמ' מגילה ה' ע"א, והא חזקיה קרא בטבריא ב"ד ובט"ו, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע וכו', ובהמשך הגמ', ומי מספקא ליה מלתא דטבריא והכתיב וערי מבצר הצדים צר וחמת ורקת וכנרת, וק"ל רקת זו טבריא, טבריא היינו טעמא דמספקא ליה משום דחד גיסא שורא דימא הות, אי הכי אמאי מספקא ליה והתניא אשר לו חומה וכו' סביב פרט לטבריא שימה חומתה, לענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה, כי קא מספקא ליה לענין מקרא מגילה, מאי פרוזים ומאי מוקפין לענין מקרא מגילה, משום דהני מיגלו והני לא מיגלו, והא נמי מיגליא, או משום דהני מיגנו והני לא מיגנו, והא נמי מיגנו, משום הכי מספקא ליה, רב אסי קרי מגילה בהוצל ב"ד ובט"ו מספקא ליה אם מוקפת חומה מימות יהושע, איכא דאמרי אמר רב אסי האי הוצל דבית בנימין מוקפת חומה מימות יהושע בן נון.

דעות הראשונים בדין מקום מסופק

ונחלקו הראשונים בדין שאר מקומות מסופקים, דדעת הגאונים שמובא בתשו' הראב"ד הובא בכפתור ופרח פ"ח, ובתו' ר"ד מגילה, ובמהרי"ל בשם רב משה גאון, הובא בב"י סי' תרפ"ח דשאר מקומות מסופקים קוראים רק ב"ד, חוץ מטבריה שהספק היה בחומה קוראים בב' הימים, ומשמע דרק ספק בדין החומה קורין בב' הימים ולא במקום שיש ספק אם היה מוקף, ובתו' ר"ד מגילה דף ה'

מה נקרא מקום מסופק

בב"י בסי' תרפ"ח הביא דברי הרב ר' יוסף אביוב שהתנגד למנהג שנהגו בכל עיר מסופקת לקרוא ב"ד וט"ו, וביאר דגם להרמב"ם ספק הוא רק כשיש ספק במסורת של עיר מסויימת, אבל כשאין ספק מסויים אין קורין רק ב"ד וכמבואר בר"ן בשם הרמב"ן, וכן הביא משו"ת מהרי"ל דהביא בשם רב משה גאון דדוקא ספק בחומה כטבריה חשוב ספק.

ובפר"ח שם ריש אות ד' כ' דגם למנהג העולם להחמיר בכל עיר מסופקת משמע בב"י דעיר שאינה מוקפת אע"ג שיש להסתפק שמה היתה מוקפת לכו"ע אינה בכלל באה לכלל ספק, וכונתו למה שכ' הב"י וז"ל, והעולם שנהגין לקרא ב"ד ובט"ו בכל העיירות המוקפות [היינו ודלא כטענת הרב ר' יוסף אביוב] נראה שסוברים שכיון שאנו רואין שהיא מוקפת הרי היא באה לכלל ספק אם היא מוקפת מימות יהושע והיא בכלל מה שכ' הרמב"ם עיר שהיא ספק קורין בה בשני הימים וכו', ע"כ.

ובאמת דכן יש לדייק מל' הרמב"ם פ"א ה' י"א וז"ל, עיר שהיא ספק ואין ידוע אם היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון או אחר כך הוקפה קורין בשתי הימים ב"ד ובט"ו ובליליהם, ומברכין על קריאתה ב"ד בלבד הואיל והיא זמן קריאתה לרוב העולם, ומשמע מל' הרמב"ם כמו דכ' הפר"ח דדוקא בעיר מוקפת שיש ספק מאימתי הוקפה אבל כשאין מוקפת, או אפילו מוקפת בחומה שהיא ודאי לא מזמן יהושע אין נחשב ספק, אבל בטור משמע דכל עיר מסופקת קורא ב"ד וט"ו משמע גם כשאינה מוקפת עכשיו אם יש ספק שהיתה מוקפת קודם¹.

ובפשוטו היה נראה אחר שהסיק בב"י לעיקר כדעת הרב ר' יוסף אביוב דמקום ספק הוא רק ספק בדין החומה, או ספק על המסורת, גם בשו"ע כונתו על סמך דבריו שבב"י, אבל בספר מטה יהודה כ' דמסתימת השו"ע נראה

שהיו יודעים שהוצל היתה מוקפת אלא לא ידעו על עיר זו אם היא העיר המוקפת, והביא דהרמב"ן כ' דגם בעיר מסופקת כמו הוצל, ט"ו הוא מדת חסידות, וכ' הרשב"א דבחור"ל גם אם נימא דלא כמו שמצדד הרמב"ן אלא דלהגאונים מקום מסופק קורין ב' הימים מעיקר הדין, זה רק בא"י אבל בחור"ל לא החמירו דכך תקנו מעיקרא להקל במקום ספק, ויעויין גם ח" הריטב"א, ובמאירי מגילה שם.

דעת הפוסקים להלכה בדין מקום מסופק

בטור סי' תרפ"ח כתב דדרך שהוא ספק מוקף קורא ב"ד ובט"ו, ולענין ברכה מביא בשם רבינו יחיאל אחיו דלא יברך בב' הימים, וברמב"ם כ' דיברך ב"ד שהוא זמן קריאתה לרוב העולם.

ולעיל נתבאר דהרמב"ן מצדד דלא יברך בב' הימים, אלא אם נימא דגם להגאונים במקום מסופק מעיקר הדין קורא רק ב"ד מחמת הרוב, ובט"ו ממדת חסידות, ממילא גם במקום ספק נקטינן כרוב העולם דדינו ב"ד ומברך, אבל אם חייב ב"ד משום דמדין ספק דרבנן א"א לפוטרו בב' הימים קורא ב"ד בלי ברכה.

אבל ברמב"ם מבואר דקורין בב' הימים מספק מעיקר הדין, וא"כ צ"ע מדוע מברך ב"ד, וצ"ל דכך תקנו לגבי ברכה כיון שרוב העולם מברכים ב"ד יברכו גם במקום ספק אע"ג דיש צד דאין יוצא ב"ד רק בט"ו, ובביאור הגר"א בסי' תרפ"ח מבאר דכיון דיוצא ב"ד דבן כרך שקרא ב"ד יצא, לכן מברך בט"ו, וצ"ע א"כ מדוע צריך להרמב"ם מעיקר הדין לחזור ולקרוא בט"ו, וצ"ל דכך היתה התקנה.

ובשו"ע שם סעי' ד' העתיק דברי הרמב"ם דבמקום ספק קוראים ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, אבל בביאור הגר"א שם נראה שם דנוקט לדינא דמקום מסופק קורא רק ב"ד, ובט"ו ממדת חסידות, והובא בשעה"צ בסי' תרפ"ח אות ט'.

1. ובל' השו"ע יש לעיין בסי' תרפ"ח סעי' ד', כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו קורין בארבעה עשר ובחמשה עשר ובליליהן ולא יברך כי אם בארבעה עשר שהוא זמן קריאתה לרוב העולם, ותחילת דבריו הוא כלי הטור דכל ספק קורא ב"ד וט"ו גם אם עכשיו אינו מוקף, ורק בהמשך הסעיף העתיק ל' הרמב"ם, ולכאור' משמע ק' דלא כהפר"ח.

יהוסף [שוורץ] שהיה מגדולי החוקרים את הארץ כתב דלוד המוק"ח מימות יהושע נחרב כמה פעמים, ולוד של היום יתכן דאינו באותו מקום בו היה לוד המוק"ח ואין נחשב כמקום ספק ולכן קוראים רק ב"ד. [וזה דלא כמו שמשמע בכפתור ופרח דנקט דלוד בזמנו היה באותו מקום בו היה לוד המוק"ח, אלא אם כן נימא דמוזן הכפתור ופרח נשתנה ונחרב ושוב נבנה במקום אחר].

והנה לעיל הבאנו דנחלקו הפוסקים מה נקרא עיר מסופקת, אם דוקא כשיש ספק על המסורת, או כל עיר מוקפת שאין יודעים ממתי הוקפה, והנה להפמ"ג אתא שפיר היטב פסק הגר"ש סלנט דאין זה ספק במסורת דאין מי שמעיד על מסורת ברורה שכאן היא לוד המוקפת, ועוד יש מקום לומר דסבר הגאון ר' שמואל סלנט כמו שכתבנו לעיל דגם לדעת הסוברים שהזכרנו דעתם בסימן הנ"ל דכל עיר מוקפת נחשבת באה לכלל ספק זה בעיר מוקפת חומה שיש עליה ספק שמא החומה היא מימות יהושע, אבל כשאין כלל חומה, או שידוע שהחומה היא ודאי חדשה אין זה בכלל עיר מסופקת, וכמו שכ' הפר"ח דבזה כו"ע מודים דעיר שאינה מוקפת אינה נחשבת באה לכלל ספק.

אמנם כפי הנראה שעכ"פ העיר שנתיישבו בה היתה "סמוכה" למיקום הקדום של העיר, וא"כ לכאורה גם אם נימא דיש מקום גדול לחשוש שהעיר איננה במקומה הראשון אבל עכ"פ סמוכה, או לכה"פ נראית, למקום בו היתה העיר המוקפת.

ולזה הוסיף הגאון ר' שמואל סלנט דגם מדין סמוך ונראה למקום שהיה לוד המוק"ח אין לחייב לנהוג בט"ו, וזה ע"פ המבואר בטורי אבן מגילה ג' ע"ב ד"ה ונראה לי דהטעם שסמוך ונראה לכרך קורא בט"ו זה כדי שלא יהיה כעין חוכא דהכרך קורא בט"ו והסמוך ב"ד כיון דרגילים הסמוכים ללכת לכרך, א"כ כאן דהכרך שמם אין זה שייך.

ומאידך בציץ הקודש שם טען דיש לדון בב' הסברות של הגר"ש סלנט, וז"ל, ולענ"ד יש לדון טובא דהרי כיון שעכ"פ בזה המקום או

דפסק כמו שנהגו העולם דכל עיר מוקפת נחשבת באה לכלל ספק, [ומ"מ כ' דרך כשרואים שהיא מוקפת ולא כשאינה מוקפת ויש ספק שמא היתה מוקפת, וכהפר"ח הנ"ל], אבל הפמ"ג בס"י תרפ"ח משבצ"ז ס"ק ד' כ' דמסקנת השו"ע כמו שהסכים בב"י לדברי הרב ר' יוסף אביוב, וכמו שהביא מהמהר"ל, וכתב הפמ"ג ויראה כן לדינא, וכ' דזה דלא כהפר"ח דנקט דהשו"ע אזיל כהמנהג שנהגו להחמיר בכל עיר מוקפת.

ולדינא ודאי יש לנקוט להקל כהפמ"ג כיון דדעת רוב הראשונים דבמקום מסופק נוהג ט"ו רק ממדת חסידות וכנ"ל דכן הוא דעת הגר"א להלכה, א"כ גם להשו"ע דפסק כהרמב"ם דחייב בב' הימים מספק יש לנקוט דהוא רק בספק בדין החומה, או בקבלה, ומ"מ משמע בב"י דהיה מנהג קדום להחמיר בזה.

דברי הש"ס בדיון העיר לוד

בגמ' מגילה ג' ע"ב, ואמר ר' יהושע בן לוי לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון.

ובספר כפתור ופרח לרבנו אשתורי הפרחי מרובתינו הראשונים שתייר בארץ ישראל בתחילת ה' אלפים, בספרו פרק י"א מזכיר את העיר לוד וכתב דהוא כשעתיים הליכה מיפו, וכתב שם גם דשמות הערים לא נשתנו, וכן בתבואת הארץ ח"א פ"ג כ' דהיא נמצית באיזור בו היא נמצית כיום.

דעת חכמי ירושלים בעת התחדשות הישוב

היהודי בלוד

בק' הימים האלה להגאון ר' אריאל בוקוולד כתב דהישוב היהודי בעיר לוד נתחדש בתר"ן במקום בו היה כל השנים עיר שהיתה נקראת בשם לוד, והיה מיושב ביהודים לסירוגין עד פרעות תרפ"א, ואח"כ חודש הישוב בתש"ח, וכיום נקרא חלק זה בעיר לוד בשם "העיר העתיקה".

בתחילת ההתיישבות היה להם נדון על קריאת המגילה ושאלו את הגאון ר' שמואל סלנט רבה של ירושלים, ובספר ציץ הקודש בתש"נ ג' מביא באות ד' דאמר לו הגאון ר' שמואל סלנט שהשיב דכיון דבשו"ת דברי

בשנת תשכ"ב קר' "כרכין המוקפין חומה" בו טען דבזמנינו שעיר לוד גדולה מאד לא יתכן שאין חלק ממנה נמצא במקום שהוא ודאי לוד המוקפת חומה מימות יהושע, וממילא לוד חייבת בודאי בפורים בט"ו, דכל העיר שנתרחבה יש לה דין של סמוך למקום מוקף כיון דודאי חלק ממנה נמצא במקום שהיתה לוד המוקפת.

ומ"מ לדינא מביא משם מכתב הגאון ר' ישראל זאב מינצברג גאב"ד ירושלים לקרוא ב"ד וט"ו, וגם בשכונות הסמוכות ללוד, דאע"ג דיש מח' אם יש דין סמוך לספק כאן יש ספק שמא השכונות הסמוכות עצמן הם במקום שהיתה לוד המוקפת.

וז"ל המכתב, ואל אחב"י תושבי בסביבת לוד כבר ניתנה ההוראה מזמן לקרות בשני הימים וכ"ש כהיום שדרים מאחב"י בתוך לוד העתיק עליהם לדקדק ביותר, וגם השכונות הסמוכות יזהרו מאוד בזה, ואף שלעצירות הספיקות יש מחלוקת אם נותנים להם דין סמוך ונראה, מ"מ בנדון דידן ספק גדול על שטח של עצמן שמא הם בתוך היקף חומה של יהושע בן נון.

ובקר' הנ"ל ביאר הפסק הנ"ל לחשוש בלוד כעיר מסופקת, דהגדר בזה שאם יש שטח שידוע שבחלק ממנו היה עיר מוקפת, ויש בו ספק היכן בתוכו נמצא מקומו המדויק של העיר המוקפת, ואין השטח המסופק גדול בבירור יותר מפי שניים מהעיר המוקפת [כפי שהיתה בזמן יהושע] או ככה"ג אין ניזיל בתור רובא בשטח המסופק, והוא ספק גמור, ולמעשה לפי גדר זה אף אם השטח המסופק הוא גדול מאוד יש לחוש שאולי העיר המוקפת חומה היתה גדולה יותר, ויש כמה מקורות שהערים המוקפות היו גדולות, ע"כ.

וממילא לוד שהיתה עיר גדולה, ולפי הסימנים היא באיזור של לוד כיום, חשוב כספק שאיקבע איסורא ונחשב כעיר מסופקת, שלפסק השו"ע כהרמב"ם מעיקר הדין קוראת ב"ד עם ברכה ובט"ו בלי ברכה.

גאב"ד לוד הגר"נ אורטנר זצ"ל כתב בתשו' שו"ת יד נתן ח"ב סי' ל' דלאחר שגילו

קרוב לו היה לוד הישנה, הלא יש להסתפק ג"כ אולי זה המקום שנתיישבו עתה הוא מקום לוד הישנה, ויש לדון דהוי כקבוע, כיון דעכ"פ היתה בסביבה זו, ע"כ, והיינו דלוד שנתיישבו בה נחשב למקום ספק.

וגם לטענה השניה דאין לחייב עכ"פ מדין סמוך ונראה ללוד המוקפת משום סברת הטורי אבן דטעם סמוך ונראה משום חוכא, כ' הציץ הקודש דיש לדון דגם להמבואר בטורי אבן זה רק בטעם התקנה אבל אחר שנתקן לא תלוי בפועל אם יש חוכא או לא, ועוד דבביאור הגר"א בסי' תרפ"ח באות ב' כתב דביאור דברי היר"ו בכרך שחרב ונעשה של גויים בו אין קורין חוצה לו קורין, הביאור הוא בניחותא, בו אין קורין אבל חוצה לו קורין, מבואר דגם כשהכרך שמם בסמוך ונראה קורא בט"ו.

ובאמת דבביאור הגר"א שם כ' ביאור נוסף ביר' דכונת היר' לפשוט חוצה לו קורין ק"ו דבו קורין, וגם לביאור זה מבואר ג"כ דמסקנת היר' דכרך שמם בין הסמוכים בין הנכנס לכרך השמם קורא בט"ו, וכביאור זה ביר' מבואר גם בחי' הרשב"א במגילה דף ב' ע"ב ד"ה עוד הביא.

אמנם במ"ב בסי' תרפ"ח בביה"ל ד"ה או שסמוכין מבואר כדעת הגר"ש סלנט דכרך שמם הסמוך לו אינו קורא בט"ו, אבל החזו"א אור"ח סי' קנ"ד אות ג' מביא דבריו ופליג שם דגם סמוך לכרך שמם קורא בט"ו.

ובאמת לאחר פטירת הגאון ר' שמואל סלנט פרסם הגאון ר' יחיאל מיכל טוקצינסקי בלוח ארץ ישראל בשנת תרע"ה שיש לקרות המגילה בלוד ב"ד עם ברכה ובט"ו בלא ברכה משום שהיא עיר המוחזקת לספק מימים קדמונים, וסברתו מבוארת בספרו ארץ ישראל פרק ה' וז"ל, עיירות עתיקות שלא היו בידי ישראל ונכבשו בתקופה זו שגם הן ידועות בתור עומדות בקרבת מקומותיהן העתיקים בלי בירור גבולותיהן ושלכן קורין גם בהן את המגילה ב"ד ובט"ו עכ"ל, והיינו שלמעשה נתקבל ההוראה כסברת בעל ציץ הקודש דעיר לוד נחשבת כמקום מסופק, וכך היה המנהג.

כמו כן הגאון ר' אליעזר בריזל זצ"ל פרסם

ונתקבלה ההכרעה עליה וכמבואר ב"לוח ארץ ישראל" ובמכתבו של הגאון ר' ישראל זאב מינצברג זצ"ל דלוד והשכונות הסמוכות לה נחשב למקום מסופק.

ב. סיבה נוספת מחמת טענת הגאון ר' אליעזר בריזל, דאחר שנתרחבה העיר לוד לא יתכן שחלק מהעיר לוד אינו נמצא במקום שהיתה לוד המוקפת וממילא כל העיר נחשב כסמוך למקום שודאי מוקף חומה דכל העיר כד' אמות לענין זה.

ג. לדעת החזו"א דסמוך לכרך ששם ג"כ קורא בט"ו נתחזק טעם זה שלכה"פ כל העיר לוד היא בגדר סמוך ונראה לעיר לוד המוקפת גם אם מקום העיר לוד המוקפת נמצא במקום שאינו מיושב באזור מ"מ גם סמוך ונראה לכרך ששם קורא בט"ו לדעתו וכן יוצא לדעת הגר"א, ומחמת כן יש לקרוא גם בט"ו.

ד. כפי מה שנתברר ע"פ מומחים דהעיר לוד הישנה עומדת במקום שהיה לוד המוקפת חומה, וכן נסתייע הדבר ע"י מציאת ממצאים קדומים ולדעת הגר"נ אורטנר היה מן הראוי לקרוא רק בט"ו מחמת כן, ודעת הגרמ"ש קליין שליט"א דעכ"פ יש להגדיר את העיר לוד העתיקה כקרוב לודאי שהיא במקום עיר המוקפת, ומחמת כן גם להברכי יוסף דסמוך לספק אין קורא בט"ו סמוך לקרוב לודאי קורא גם בט"ו וממילא כל העיר לוד נידונית כסמוכה לעיר העתיקה שהיא קרוב לודאי לוד המוקפת, ולדינא קוראים בב' הימים.

בירור המציאות בשכונת אחיסמך

ועתה יש לדון בשכונת אחיסמך שאין רצף בתים בינה לשכונות העיר לוד, [וגם אין ברור שנמצא בריבוע של העיר לוד לגבי תחומין דאין ברור כיצד לרבע את העיר לוד], אם נדונו כסמוך ונראה למקום ספק שתלוי בפלוגתת המ"ב והחזו"א אם סמוך לספק קורא בב' הימים, או דהכא חמור יותר ולכו"ע הוא מקום ספק.

כפי בירור המציאות³ לגבי שכונת אחיסמך,

באיזור שם קברות יהודים הגיע למסקנא שודאי שזה העיר לוד המוקפת ורצה שיקראו בט"ו, ושלח לבעל המנחת יצחק שהשיב לו (מנחת יצחק ח"ח סי' ס"א) שאין זה ודאי ויתכן שעיר זו היא עיר פרוזה שהיתה סמוכה, אבל הסכים שעכ"פ זה ספק דאיקבע איסורא לחוש בלוד והשכונות הסמוכות שמא זו לוד המוקפת ולדונו כמקום ספק.

לאחר זמן היה להגר"נ אורטנר הוכחות נוספות שהעיר לוד במקומה עומדת, וכמו שהביא בתשו' מחקרו של מומחה אחד² שהוכיח מיומנים עתיקים של תיירים בארץ ישראל שהעיר לוד לא זזה ממקומה, והעיר העתיקה היא היתה נקראת לוד כל הימים, וכן מחמת ממצאים שמצאו ארכיאולוגים בעיר לוד מזמנים קדומים סמוך לעיר לוד העתיקה, והגיע למסקנא שצריך לקרוא בודאי בט"ו, ושלח למרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שהשיב דגם אם נתברר באופן ודאי שזה העיר המוקפת אין לשנות ממה שנהגו לקרוא בי"ד וט"ו.

ומבואר דנחלקו בזה המנחת יצחק והגר"נ אורטנר כיצד להתייחס לממצאים הנ"ל אם לקבוע את לוד כודאי מוקפת, דדעת הגר"נ אורטנר דיש לנקוט דהעיר לוד היא ודאי שחלק ממנה הוא במקום בו היתה לוד המוקפת חומה ולוד לא זזה ממקומה, והמנחת יצחק נקט דעדיין מידי ספק לא יצאנו, וכן לכאור' היתה דעת הגר"ש.

ויעויין במכתבו של הגרמ"ש קליין שמובא להלן דהכריע דיש לדון את העיר לוד כקרוב לודאי שהיא במקום לוד המוקפת, ומ"מ כ' דלגבי מקרא מגילה גם להברכי יוסף דסמוך לספק אין קורא, סמוך לקרוב לודאי קורא בב' הימים.

הכרעת הדברים בדיון קביעת יום הפורים בעיר לוד דינו כמקום ספק שדינו לקרות בי"ד וט"ו א. מחמת העיר העתיקה שבו היתה עיר שהיתה נקראת לוד, ובוה נחלקו חכמי ירושלים אם נחשב מחמת כן לעיר מסופקת או לא,

2. ר' יואל אליצור, תחומין ט'. 3. לאחר בדיקה ותשאול הארכיאולוגים החופרים בעיר לוד ומידות במקום שעשינו ביחד עם מורינו הגר"א ברוידא והגאון ר' אריאל בוקוולד שליט"א, בעיר העתיקה של לוד מצאו עתיקות

מוריה, שנה שלוששים ושבע, גליון ז-ט (תלו-תלח), שבט תש"פ ♦

עלה והיא סמוכה לעיר העתיקה של לוד שהוחזקה לעיר לוד מימים קדמונים⁴.

ואם ננקוט כדעת הגר"נ אורטנר, א"כ אחיסמך היא סמוכה למקום שהוא ודאי ט"ו, ואע"ג דהגר"ש אלישיב זצ"ל פסק שאין משנים המנהג, אין נחשב כמקום ספק שיהיה בו הקולא של הברכי יוסף בדין סמוך לספק.

ובאם לא נקבל את מחקר זה כודאי אלא כטענת המנחת יצחק שמא העיר העתיקה היא במקום שהיתה עיר פרוזה הסמוכה לעיר לוד המוקפת, א"כ יש לנו ספק גם על שכונת אחיסמך שמא שם היתה העיר המוקפת⁵ וכפסק חכמי ירושלים הנ"ל דלוד והשכונות הסמוכות בכלל הספק.

ולעיל הבאנו דעת הגרמ"ש קליין שליט"א דמסתברא לקבוע העיר לוד העתיקה כקרוב לודאי עומדת במקום העיר המוקפת, ובזה גם לדעת הברכי יוסף דסמוך לספק אין קורא בט"ו סמוך לקרוב לודאי קורא גם בט"ו.

ועוד הוסיף דגם אם נימא דאין זה קרוב לודאי שהעיר המוקפת היתה במקום שהיתה העיר העתיקה רק יותר רחוק, וא"כ אין אחיסמך ודאי סמוך לשם, מ"מ הרי ידוע דיש הרבה מגדולי ירושלים שסברו דסמוך מודדים מקצה העיר ולא מהחומה, ולשיטתם אחיסמך הוא ודאי סמוך לעיר לוד שחלק ממנה קרוב לודאי היתה במקום לוד המוקפת חומה.

ויש להוסיף דגם להברכי יוסף ש"סמוך" ל"ספק" אין קורא, "ספק סמוך", ל"מקום ודאי" יתכן דקורא בט"ו, דיסוד הברכ"י דכיון דדין סמוך ונראה הוא חידוש סגי לן לומר דמקום שהוא ודאי גורר אחריו הסמוכים, אבל למקום ספק לא מצאנו שנתחדש דין ספק, אבל כשהעיר המוקפת היא ודאי או קרוב לודאי, והספק הוא על מקום הסמוך אם הוא סמוך או לא משום שאין ידוע גבולות העיר המוקפת

יתכן דגם להברכ"י יש בו דין סמוך מספק, ויתכן דכן הוא הגדר בנדון דידן.

סברא נוספת יש בזה דכיון דהעירוב של העיר לוד מקיף גם את שכונת אחיסמך א"כ מחמת כן כל העיר כד' אמות לענין זה, וכידוע דכן היה דעת הגר"ש זצ"ל לגבי רמות שמחוברת לירושלים ע"י העירוב, והכא נהוג שם, וכן שמעתי ממו"ח בעל המבוא שערים שליט"א דדעת הגאון ר' יחזקאל ברטלר זצ"ל היתה ג"כ דביסוד הדבר עירוב מהני לענין שייחשב כעיר אחת, ובזה הוסיף הגר"א בוקוולד⁶ והביא כן בשם הגרש"א יודלביץ כת"ע נועם, י"ז, תשל"ד, דזה עדיף מסמוך לספק דהוא עיר אחת ממש וגם להברכי יוסף קורא בב' הימים, וכן הביא בשם מרן הגרש"ז זצ"ל.

הכרעת הדברים בדין שכונת אחיסמך שדינו כמקום מסופק

א. יש לנהוג כמקום ספק כהכרעת חכמי וגאוני ירושלים זצ"ל הנ"ל לדון את עיר לוד והסמוכות לה כספק מוקפות, מכיון שהוחזק שעיר לוד המוקפת היתה באיזור זה ממילא יש צד דשכונת אחיסמך עצמה נבנית במקום לוד שהיתה מוקפת.

ב. דעת מומחים דיש סימנים דהעיר לוד לא זזה ממקומה ויש עדויות על רצף התיישבותי במקום זה הנקרא לוד, ולדעתם לוד המוקפת היא במקום בו היתה לוד העתיקה כל השנים, ודעת הגר"נ אורטנר היתה דמחמת כן ודאי דהעיר לוד במקומה עומדת, אלא דאין משנים המנהג לקרוא ב"ד ג"כ, אבל לגבי אחיסמך ודאי דינו שקורא גם בט"ו כיון שהוא סמוך לעיר העתיקה של לוד.

ג. דעת החזו"א דסמוך לספק נדון ככרך ודינו כספק.

ד. טעם נוסף דכיון דהעירוב של העיר לוד כולל גם את אחיסמך א"כ זה עצמו סיבה

המעידות על ישוב שהיה שם וגם סימנים על ישוב ישראל מהתקופה הביזנטית שהוא תחילת תקופת האמוראים וזה מתאים לזמן ר' יהושע בן לוי, וקצת יותר רחוק לצד צפון מזרח לוד מצאו ממצאים המעידים על בתים מהתקופה הכנענית הקדומים אפילו לזמן יהושע בן נון. 4. אבל אינו ודאי סמוך למקום שמצאו עתיקות מזמן יהושע בן נון, וכן יתכן שאינו נראה למקום זה. 5. לדברי החוקרים הנ"ל מצאו באיזור באר מהתקופה הביזנטית. 6. והדר בו ממה שכ' בקו' הימים הנזכרים דאחיסמך תלוי בפלוגתא המ"ב והחזו"א.

ו. יש לדון בהכא נחשב ספק סמוך למקום ודאי, או קרוב לודאי, ובוזה יתכן דלכו"ע יש בו דין ספק.

לכן נראה דמעיקר הדין יש לדון בה דין עיר מסופקת וכמבואר בשו"ע דיש לנהוג ב"ד ובט"ו כל דיני פורים ולברך ב"ד, בין אנשים, בין נשים, ומחנכים את הקטנים לקרותה, וכן הוא הכרעת מורינו הרב הגאון ר' אברהם ברוידא שליט"א.
 "וטוב לב משתה תמיד".

ישראל משה בלוי

מו"ץ בקהילת בני הישיבות דרך אמונה אחיסמך בראשות הגר"א ברוידא שליט"א

שדינה כדין העיר לוד עצמה, וגם להברכ"י דסמוך לספק אין קורא בב' הימים יתכן דהכא עדיף דהוא כעיר אחת ממש.

ה. הגאון ר' משה שאול קליין הוסיף דגם אם אין ודאי שהעיר העתיקה שם היתה לוד המוקפת, אלא העיר המוקפת היתה באיזור יותר מרוחק שאין שכונת אחיסמך סמוכה למקום זה וכגון בחלק המזרחי יותר של לוד, מ"מ לדעת כמה מגדולי ירושלים דסמוך אין מודדים מהחומה אלא מסיום בתי העיר א"כ לדעתם שכונת אחיסמך נחשב ודאי כסמוך לעיר לוד העתיקה שבו קרוב לודאי שהיתה לוד מימות יהושע בן לוי.

משה שאול קליין

דומ"צ בביד"צ דמרן הגר"ש ואזנר זצלה"ה
 ורב שכונת "אור החיים" בני ברק

תשובה בענין הנ"ל

ב"ה, יום י' באדר השני תשע"ט לפ"ק

לכבוד הרב הגאון מו"ה משה בלוי שליט"א

אשר דן מעכ"ת לפני בענין שכונת אחיסמך הנבנית בעיר לוד מה דינה לענין קריאת המגילה.

א. ראשית דבר יש לדון על העיר לוד עצמה מה דינה, הנה בגמרא מגילה (דף ד' ע"א) איתא אמר רבי יהושע בן לוי לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, וביאר רש"י דכיון שחומותיה נראות חדשות שנפלו והחזיקן וע"כ הוצרך להעיד דבכלל מוקפות חומה הן לקרות בט"ו, ע"כ, ומבואר מזה שריב"ל אמר על לוד של זמנו שדינו בט"ו.

ב. כפי שנתברר הרי העיר לוד הייתה בנויה מימות ריב"ל עד היום כפי שמזכירים את העיר לוד כותבי העיתים במשך כל השנים הן מישאל והן מנכרים, והכפתור ופרח הזכיר שקורא בלוד רק בט"ו, וכבוד ידידי הגאון רבי נתן אורטנר זצ"ל הביא עוד הרבה הוכחות לזה, ומ"מ חששו גדולי הדור דשמא העיר אינה במקום העתיק כי במשך הזמן אולי נחרב הצד של המקום העתיק ונבנה המקום החדש, ומ"מ יש לדון דהוי בגדר קרוב לודאי שדינו כמוקף, וע"כ המנהג שקורין את המגילה בשני הימים ומברכין ב"ד כדין ספק, וסומכין על מ"ש הגר"א בדעת הירושלמי דמוקף שקרא ב"ד יצא.

ג. ואולי יש קצת סמך לדבר מ"ש בירושלמי ריש מגילה דתני מקום שנהגו לקרותה ב' ימים, ופירש רידב"ז דקאי על מקומות שהן ודאי מוקפות חומה ואפ"ה נהגו לקרותה ב' ימים, ע"ש, ואולי מטעם שנולדו קצת ספיקות וע"כ נהגו לקרותה גם ב"ד, ומ"מ עדיין נשאר קרוב לודאי דהוי מוקף, [ולפי פירושו יש ליישב את דברי הגאונים ורוב הראשונים שדעתם במקום ספק יש לקרא רק ב"ד, ולפי הגר"א ושאר מפרשים שפירשו דאיירי במקום הספק, א"כ יש לפנינו ברייתא המובאת בירושלמי הסותרת דעת הגאונים ורוב הראשונים, ומיושב בזה גם דעת הגר"א בביאורו על השו"ע שהעיקר כהגאונים עיי"ש, אמנם אם נפרש דהירושלמי איירי היכא דקרוב לודאי שהעיר מוקפת, א"כ מהאי טעמא אף לדברי הגאונים נהגו לקרא בשתי הימים].

מוריה, שנה שלושים ושבע, גליון ז-ט (תלו-תלח), שבט תש"פ ♦

ד. ונראה דאף למ"ש הברכ"י והובא בביאור הלכה דמ"ש השו"ע בספק לקרא בשני הימים, היינו בעיר עצמה, אבל בכפרים שהן סמוכין ונראין לספק יש לקרא רק בי"ד, מ"מ בלוד שהוא קרוב לודאי מוקף קורא כדין לוד.

ה. והנה שכונת אחיסמך הנבנית מחדש הוא במרחק כמה מאות מטרים מסוף הבתים של העיר החדשה, והנה אם נדון מדין סמוך לעיר העתיקה יתכן שיש יותר משיעור מיל, א"כ תליא בפלוגתא לדעת החזו"א אם יש הפסק קמ"א אמה מסוף הבתים שחוץ לחומה, ומהחומה יש יותר ממיל אין לה דין סמוך, אמנם בספר כף החיים כתב בפשיטות שדין סמוך הוא לבתים שחוץ לחומה שתוך מיל מיקרי סמוך, וכן דין נראה, וכן דעת המהרי"ל דיסקין והגרי"ח זוננפלד כמ"ש בספר כרכין מוקפין חומה, וכתב הגרי"ז מינצברג בהסכמתו לספר הנ"ל שכן דעת התורת חסד מלובלין, וא"כ לדבריהם יש דין סמוך לעיר העתיקה.

ו. ונראה דאף לדעת החזו"א שאין כאן דין סמוך, מ"מ יש לקרא בשכונת אחיסמך כדין לוד העתיקה, כיון שאינו ברור סוף גבולי לוד העתיקה, ויתכן ששכונת אחיסמך הייתה בתוך העיר לוד, וע"כ יש לדונה כדין לוד.

וע"ז באתי עה"ח

משה שאול קליין